

PTT'NİN TUNCELİ'DE KURULUŞ VE YAYILMA SÜRECİ: 1950-2000 YILLARI

Şengül ŞENOL*

ÖZET

İnsanlar tarihler boyunca haberleşmek için farklı yöntemler geliştirmişlerdir. Yerleşik hayata geçen insanlık, farklı yöntemler olan ateş, duman, ışık, ayna, davul, ıslık veya sesler ile haberleşmeyi sağlarken, bugün Endüstri 4.0 bilgi çağında ve kavram olarak 5.0 'Çok Akıllı Toplum' sürecindedir. Toplum 5.0 ile kastedilen ise insanlığın yaşadığı "avcı toplum – tarım toplumu – endüstriyel toplum – bilgi toplumu" gelişiminin yeni bir aşamaya, "Çok Akıllı Topluma (Super Smart Society)" geçmesidir. 1940 yılından itibaren başlayan Enformasyon (Bilgi) dönemi ile Türkiye'de Posta Telgraf Teşkilatı (PTT) özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte yeni bir ivme kazanmıştır. Bir kentin resmi iletişim aracı olan Postaneler aynı zamanda o kentin kayıtlı resmi tarihi ve belleği için de paha biçilmez bir önem taşır. Kent belleği ve Postane arasındaki bu yoğun ilişkiden dolayı postanelere yapılan herhangi bir müdahale, yolunda gitmeyen haberleşme süreçleri ve kurumsallaşmasındaki aksaklıklar sadece kitleler, insanlar ve kurumlar arasındaki iletişimi bozmaz aynı zamanda o kentin kendi geçmişi ile olan iletişimini ve belleğini de sekteye uğratar. Bu bağlamda bu çalışma, Tanzimat döneminde (1839) kuruluş adımları atılan PTT'nin 98 yıllık sancılı bir sürecin sonunda resmi olarak 1937 yılında kurulan Tunceli PTT'sinin tarihini de ele almaktadır. Tunceli'de 1937 yılında Ankara'daki Genel Müdürlüğe bağlı Vilayet Müdürlüğü ve 1938 yılında Telefon Başmüdürlüğü kurulurken, hem Türkiye'de hem de Tunceli'de ekonomik ve siyasi süreçlerden dolayı ancak 1960 yılından itibaren ilk PTT şubeleri açılabilmiştir. Bu çalışmada, Tunceli merkezde ve ilçelerde bulunan şubelerin ilk kuruluş tarihleri, işlevleri, insanlara hizmet etme biçimleri, damgalı pulları, yerelde nasıl karşılandıkları niteliksel analiz yöntemiyle ele alınıp, sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelime: PTT Tunceli, Haberleşme, Kent belleği.

THE ESTABLISHMENT AND EXPANSION PROCESS OF PTT IN TUNCELİ: 1950-2000

ABSTRACT

People have developed various methods of communication throughout history. As humanity transitioned to settled life, different methods such as fire, smoke, light, mirrors, drums, whistles, or sounds were used for communication. Today, we are in the era of Industry 4.0 and the concept known as 5.0, the "Super Smart Society," in the information age. Society 5.0 refers to a new stage in the development of humanity's transition from a "hunter-gatherer society-agricultural society-industrial society-information society" to a "Super Smart Society." Since 1940, with the beginning of the Information Age, the Turkish Postal and Telegraph Organization (PTT) has gained momentum, especially with the establishment of the Republic of Turkey. Post offices, which are the official communication channel of a city, also hold invaluable importance for the official records and memory of that city. Due to the intense relationship between urban memory and the post office, any interference with post offices not only disrupts communication processes and institutionalization among masses, individuals, and institutions but also undermines the city's communication and memory of its own past. In this context, this study also examines the history of Tunceli PTT, officially established in 1937, after a tumultuous process of 98 years since the establishment steps were taken during the Tanzimat period (1839). While the Provincial Directorate and Telephone Directorate, affiliated with the headquarters in Ankara, were established in Tunceli in 1937 and 1938, respectively, it was not until 1960, due to the economic and political processes both in Turkey and Tunceli, that the first PTT branches could be opened in Tunceli. In this study, the initial establishment dates, functions, modes of service to the people, stamped postcards, and how they were received locally are analyzed and concluded using a qualitative analysis method for the branches located in the center and districts.

Keywords: PTT Tunceli, Communication, Urban memory.

1. Giriş

İçinde bulunduğumuz iletişim ve bilim çağı dünyadaki birçok evreden geçip; buluş ve yeni teknolojiyle bugüne taşınmıştır. İnsanlığın ve birbirinin devamı olan süreçleri; 1. Davranışsal Devrim (MÖ 50.000 – MÖ 10.000), 2. Tarım Devrimi (MÖ 10.000 – MS 1000), 3. Kapitalist Devrim (MS 1000 – 1700), 4. Sanayi Devrimi (MS 1700- 1940), 5. Enformasyon Devrimi (MS 1940 – bugünde devam eden) olarak adlandırmak mümkündür

* Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü. sengulsenol@munzur.edu.tr, ORCID:0000-0001-8688-8263
Araştırma Makalesi Sayfa Sayısı:548-557
Makale Geliş Tarihi: 15.04.2023 Makale Kabul Tarihi: 30.06. 2023 Makale Yayın Tarihi: 30.06.2023

(Poe, 2019: 380-381). Adı geçen dönemlerde insanlık ilerlemiş, yeni buluşlar gerçekleşmiştir. Benzer gelişme ve ilerleme iletişim araçlarında da görülmüş, günümüzde sanal iletişim olarak adlandırılan döneme girilmiştir. İnsanlık, Homo Sapienslerin 70.000 yılda Afrika'dan dünyanın diğer yerlerine dağılınca tek kültürden çok kültüre doğru devrimsel bir geçiş de olmuştur. (Yaylagül, 2019: 17). Bununla birlikte insanlığın duyuşal mutluluk için aradığı yenilikler nedeniyle iletişim araçlarının geliştiği ve çeşitlendiği gelişmeler de gecikmemiştir (Poe, 2019: 386-389). 19. yüzyıl içerisinde kitle iletişim araçlarında ki gelişmenin ivme kazanması, yeni teknolojiler (yeni aktarım teknikleri) ile birlikte iletişimin yapısını da değiştirmeye başlamıştır (Çaplı, 2001: 51). Böylelikle dünyadaki toplumsal değişimlerin kapısı aralanmış, gelişim ve ilerleme hız kesmeden devam etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kitle iletişim araçlarının gelişimi Tanzimat (1839) sonrasına rastlamaktadır. 1447-1950 yılında Gutenberg'in matbaa yazısı baskısından 280 yıl sonra Osmanlı'ya matbaa getirilmiştir (Aziz, 2016: 131). İlk Türkçe kitap basabilen matbaa 1727 yılında İbrahim Müteferrika'nın başvurusu, Şeyhülislam Abdullah Efendi'nin onayı ile açılırken; ilk Türkçe gazete ancak 1831 yılında 'Takvim-i Vekayi' olarak çıkmıştır (Aziz, 2016: 209). Gazete baskısının alt yapısı da Avrupa'dan getirilmiştir. Osmanlı'nın Avrupa'dan matbaayı getirmesi nasıl yüzyıllar sürmüştür ise, gazetenin Tunceli'ye gelişi ve burada PTT'nin kurumlaşması da zaman almıştır. Tunceli'de 1957 yılında ilk matbaa kurulmuş ve ilk yerel gazete 'Tunceli Sesi' yayımlanmıştır (Şenol, 2021: 472). Zaman içerisinde yeni matbaalar kurulmuş, yeni gazeteler yayımlanmaya başlamıştır (WEB 1).

'PTT' rumuzu Osmanlı idaresinde ilk defa bir nezarete ad olarak verilmiştir. 1891 yılından itibaren Posta ve Telgraf Nezareti adını almış, 1909 İttihat Terakki döneminde ise Posta, Telgraf ve Telefon Nezareti adını almıştır (PTT, 2007: 250-251). 2000 yılında da T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı (PTT) olarak değiştirilmiştir (WEB 2). 1923 yılında ilan edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük payı olan PTT, yerli ve yabancı özel şirketlere verilmemiş, kamu eliyle faaliyetlerini yürütmüştür. 1. Dünya savaşı sonrası İstanbul'da yabancıların elinde olan telefon şirket ve işletmelerinden yabancılar el çekirilmiştir. 1924 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) çıkarılan yasa ile telefon şebekeleri kurulurken, aynı zamanda PTT'ye işletme yetkisi de verilmiştir. 1926 yılında Türkiye ve Balkan otomatik telefon santrali işletmeye açılmış, 1936 yılında İstanbul, 1938 yılında İzmir telefonu kamulaştırılmıştır* (PTT, 2007: 252-254). Önemli bir haberleşme aracı olan telgraf ise, Türkiye'nin Ulusal Kurtuluş savaşında işgal altında olmayan şehirlerde PTT'de özel telgraf merkezleri** oluşturulmuş ve birçok kişi istihdam edilmiştir (PTT, 2007: 218). 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal eden İngiliz güçlerini, Manastırlı Hamdi Bey Ankara da bulunan Mustafa Kemal Atatürk'e telgraf ile bildirmiştir (PTT, 2007: 219-221). Kazanılan İstiklal Savaşı sonrası yabancı gazetecilere mülakat veren Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk (kurucu) Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk; bu zaferi "Telgraf telleriyle" kazandığını ifade etmiştir. Bu başarıda 1920 yılında kurdurduğu Anadolu Ajansı'nın da katkısı elbette büyüktür (Şenol, 2020: 189).

* PTT; 1976 yılında hem şehirlerarası hem de uluslararası telefon konuşmaları otomatığe dönüştürülmüşken, kurulan uydu aracılığıyla, denizaltına döşenen kablolar ile 1988 yılında Kablo TV ve Tele Bilgi hizmete konulmuştur. Cumhuriyet'in 15. yılında PTT'nin 120 kw verici istasyonu ile Ankara Radyosundan programlar başlatılmıştır (PTT, 2007: 255-259).

** 1921 yılında TBMM'den çıkarılan bir karar ile 'Anadolu'da telsiz-telgraf istasyonu için bütçeden 120.000 Lira ayrılmış, 9 yerleşik ve gezer telsiz-telgraf kurulmuştur ve İstanbul'dan 23 telgrafçı getirilip istihdam edilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında telgraf havai hatları genel yolu 13.000 km iken, tek devir telgraf telleri 27.000 km'yi geçmiştir ve bu rakamlar üçe katlanarak büyümüştür (PTT, 2007: 248-249).

2. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Veri toplama tekniği olarak görüşme (Web 3) ve doküman incelemesi yapılmıştır.

3. PTT Tunceli

Tunceli ilinin yüz ölçümü 7774 km² ve denizden yüksekliği 1050 metredir. Eski adı Dersim olan il, 1935 de bir yasa ile Tunceli ismini almıştır. 2019 yılında Tunceli'nin nüfusu 84 bin 660'dır. 2017 yılında İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasında Tunceli 59. sırada gösterilmiştir (WEB 4). 2020 TÜİK verilerine göre merkez ilçeyle beraber 8 ilçe, 9 belediye; belediyelerde 43 mahalle ve 364 köy vardır. Tunceli il merkezi, Çemişgezek, Hozat, Mazgirt, Nazımiye, Ovacık, Pertek ve Pülümür'dür (WEB 5). 2001 yılına göre köy sayısı 425 olarak verilmiştir (Sezgin 2001: 17). Türkiye Cumhuriyeti'nin Posta, Telgraf Teşkilatı (PTT) genel olarak görevini şöyle; tanımlanmaktadır:

“P.T.T.'nin vazifesi halka posta telgraf ve telefon hizmetlerini sağlamaktır. Yapılan hizmet karşılığı halk tarafından göre eldeki var olan olanaklar oranında mümkün olan en iyi hizmeti beklemek hakkına sahiptir. Bu hizmetleri en yüksek bir randımanla yerine getirmedeki başarısızlıkla her PTT mensubunun payı olmalı ve Umum Müdürlüğün payı ise birinci derece olmalıdır.” (PTT, 2007: 245).

PTT; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Dâhiliye; 1933 yılında (2208 sayılı Teşkilat Kanunu) Nafia;1939 yılında (3613 sayılı yasa) ise Münakalat Vekâletine, yani Ulaştırma Bakanlığına bağlanmıştır (PTT, 2007: 222). Kurum 1934 yılında 13 Başmüdürlükten oluşurken, 1937 yılında gelindiğinde bazı şehirlere verilen bu Başmüdürlükler kaldırılarak yerine Ankara'daki Genel Müdürlüğe bağlı Vilayet Müdürlükleri oluşturulduğu görülmektedir. PTT Vilayet Müdürlükleri içerisinde Tunceli de bulunmaktadır. Aşağıdaki pasajda da görüldüğü üzere 1938 yılında kurulacağı ilan edilen Telefon Başmüdürlüğü kararında da Tunceli ili vardır.

“Afyon, Ağrı, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çoruh, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, Hakkâri, İçel, Isparta, İstanbul, İzmir, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Maraş Kahramanmaraş), Mardin, Muğla, Muş, Niğde Ordu, Rize, Samsun, Seyhan, Siirt, Sinop, Sivas, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, **Tunceli**, Urfa, Van, Yozgat ve Zonguldak'tır. 1938 de Telefon Başmüdürlüğü kurulmuştur ” (PTT, 2007: 225).

Her ne kadar 1937 yılında PTT Vilayetler Müdürlüğü'nün listesinde Tunceli adı geçse de, ilde PTT hizmetleri 1950 yıllarından itibaren ancak bir varlık göstermeye başlamıştır. Hatta 1936 yılından itibaren inşa edilmeye başlanan bugünkü Tunceli merkez şehrinin bir panorama resmi vardır. 1948 yılına ait olan panorama bir resimde, inşa edilen bir okul, bir kışla, birkaç lojman, evler ve bir cami görülmektedir. PTT binası ise henüz inşa edilmemiştir (Şenol, 2020: 251). Bu gecikmede, Tunceli'de 1937-1938 yılları arasında yaşanan ve yerelde Alevilerin 'Tertele' (sarsıntı, yıkıntı) olarak adlandırdığı toplumsal olaylar ve 2. Dünya savaşının ülke genelinde yol açtığı siyasi ve ekonomik etkinin payı vardır.

PTT Ankara Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre Tunceli ilinin ilk PTT ilçe şube binaları 1968 yılları sonunda açılmıştır. Buna göre ilk PTT hizmet binası 1968 yılında ilin güneyinde bulunan Pertek'te hizmete açılırken, aynı yıl Mazgirt ilçesinde de bir şube açılışı yapılmıştır. 1970 yılında ise, önce Nazımiye ilçesinde, birkaç gün sonra da Ovacık ilçesinde PTT şube binaları halka kapılarını açmıştır. Dört yıl sonra, yani 1974 yılında Hozat ilçesi, 1976 yılında Çemişgezek ilçesi, 1978 yılında ise Pülümür'de PTT şube binaları hizmet vermeye başlamıştır. İlin merkezindeki PTT hizmet binası ise 1992 yılında yapılmıştır. Bu makalenin yazarının PTT Genel Müdürlüğüne yaptığı yazılı başvuruya verilen cevapta hizmet binalarının yerleri ve açılış tarihleri şu şekildedir (PTT, 2023: 1).

Tablo 1: Tunceli PTT Binalarının Açılış Tarihleri ve Yer İsimleri

İLİ	İLÇESİ	MAHALLE	BİNA YAPIM YILI
Tunceli	Merkez	Alpdoğan	20.04.1992
Tunceli	Pülümür	Merkez muhtarlık	21.11.1978
Tunceli	Çemişgezek	Hacıcami	15.03.1976
Tunceli	Hozat	Diyap ağa	04.02.1974
Tunceli	Ovacık	Pulur	13.08.1970
Tunceli	Nazımiye	Aşağı	01.08.1970
Tunceli	Mazgirt	Eltihatun	18.09.1968
Tunceli	Pertek	İstiklal	01.06.1968

Tunceli’de 1960 yılının sonralarında açılan PTT binalarının profesyonelleşme süreçleri uzun sürmüştür. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal durum bunun en önemli sebebi olmuştur. An itibarıyla (2023) Tunceli’de PTT Merkez Müdürlüğüne bağlı 1’i merkezde ve 7’si ilçede olmak üzere toplam 8 şube binası vardır. Ayrıca; Akpazar, Kırmızıköprü, Sihenk, Mutu ve 51. Tugay Komutanlığı’nda (Hozat) PTT şubeleri bulunmaktadır. PTT Genel Müdürlüğü tarafından 2000 yılına ait verilerde Tunceli PTT’sine 188 norm kadro verilmiştir. Ancak aynı yıl Tunceli PTT bünyesinde toplam resmi çalışan sayısı 155 kişi olarak görülmektedir. Bu çalışanların sadece 10’nu kadrolu yapılmış, diğer 145 personel ise sözleşmeli olarak çalışmaktadır (Sezgin, 2001: 19-20). Tunceli PTT’nin bünyesinde yönetici ve farklı birimlerinde çalışanların ayrıntılı bilgileri aşağıdaki tablo da görülmektedir (Sezgin, 2001: 19).

Tablo 2: 2000 Yılında Tunceli PTT Yönetici ve Çalışanlarının Ayrıntılı Bilgileri

Tunceli PTT Başmüdürü:	Tunceli PTT Merkez Müdürü/Müdiresi:	Tunceli’de Müdürlük sayısı:	Çalışan toplam personel sayısı:
Metin TOKGÖZ	Fidan ŞAHİN	8	Toplam 145 çalışan var. Sadece 10 çalışan kadrolu
Pülümür PTT ilçe müdürü:	Yıldız FİDAN		Pülümür’de çalışan personel sayısı: 14
Pertek PTT ilçe müdürü:	Erdoğan GENÇ		Pertek’te çalışan 10 personel; 4 güvenlik görevlisi
Hozat PTT ilçe müdürü vekili	Serap AYDEMİR	Hozat’ta 1 şube: 51 Tugay içinde hizmet veriyor	Hozat’ta 1 memur, 1 veznedar, 4 dağıtıcı ve 3 güvenlik görevlisi
Çemişgezek PTT ilçe müdürü:	Mehmet BÜYÜKÇELİK		Çemişgezek’te 13 çalışan var
Ovacık PTT ilçe Müdürü:	Pir Kemal BALCI		Ovacık’ta 10 çalışan var
Nazımiye PTT ilçe müdürü:	Bakır Bey		Nazımiye’de 7 çalışan var
Mazgirt PTT ilçe müdür vekili:	Müslüm TOSUN		Mazgirt’te 10 çalışan var

3.1. Tunceli’de PTT Hizmeti

Türkiye’de PTT’nin hizmeti olan köy postacılığının modeli Bulgaristan’dan alınmıştır. Atlı dağıtıcılar aracılığıyla gerçekleştirilen köy postacılığı Türkiye’de 1941 yılından itibaren yürürlüğe konulmuştur. Bundan önce farklı ülkelerin modellerine bakılmıştır ve hatta denenmiştir. Örneğin 1910 yılında PTT’de Fransız modeli uygulamaya konulmuş ancak sonradan bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarından itibaren Alman posta yetkilileriyle iletişim kurulmuştur. 1924-1929 yılları arasında bu ilişkiler sürdürülmüştür. Türkiye’ye davet edilen Alman posta yetkilileri Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’e posta teşkilatı ve hizmetleri ile ilgili raporlar sunmuşlardır. Bunun ardından yeni düzenlemeler yapılmıştır (PTT, 2007: 235-243).

Osmanlı hükümeti posta hizmetleri ile ilgili Avrupa’yı örnek almış, Avrupa uygulamalarını takip etmiştir. 12. yüzyıldan itibaren Avrupa’da Viyana’daki kraliyet ailesinin atadığı Thurn ve Taxis aileleri (taksi ismini oradan almaktadır) posta taşımacılığını başlatmışlardır. Bu iki aile oluşturdukları taşımacılık modeli sayesinde bunu gerçekleştirmişlerdir. Thurn ve Taxis aileleri posta taşımacılığında elde ettikleri gelirlerin vergilerini Viyana’daki kral ve kralın ailesine ödemişlerdir (Bohrmann: 2023). Almanya’nın Regensburg şehrinde yaşayan Thurn ve Taxis aileleri öncelikle ülkelerinin büyük şehirlerine posta şubeleri kurup, seçtikleri şehirlerin ana yol kavşaklarında dağıtım gerçekleştirdikleri noktalar belirlemişlerdir. Postacıların bu kavşaklarda aldıkları mektuplar, gazeteler takas yapılırken, daha sonra kendi belirledikleri bölgelerde alıcıların adreslerine kargolarını teslim etmişlerdir. Postacıların diğer bir yöntemi ise; uzak yerlerde oturan alıcılara haftada bir kere at arabaları ile gidip mektup dağıtmış, alıcılardan alınan mektupları da ana kavşaklardaki ulaşım noktaları üzeri dağıtım sistemine dahil etmişlerdir.

19. yüzyıla gelindiğinde posta dağıtımında yeni gelişmeler kaydedilmiş, posta hizmeti posta gemileriyle yapılmaya başlanmıştır. Bu durum, etrafında denizi olan ülkeler açısından oldukça avantajlı bir sistemdir. Almanya’nın kuzey şehri Lübeck’ten alınan posta, deniz trafiği aracılığıyla İsveç veya Rusya’ya ulaştırılmıştır. Deniz trafiğinde de posta dağıtımını için farklı noktalar oluşturulmuştur. Buna göre; Hamburg ve Bremen üzeri alınan postalar Hollanda’ya götürülmüş, oradan da İngiltere’ye gidilmiştir. İngiltere’den de yine deniz gemileriyle Amerika Birleşik Devletleri’ne ulaştırılmıştır. Böylelikle kıtalar arası bir posta ulaşım ağı kurulmuş olup; Avrupa’dan Amerika Birleşik Devletleri’ne ve oradan alınan postalar tekrar Avrupa’ya ve sonrası dünyanın başka noktalarına bu ulaşım sistemiyle gönderilmiştir. Bugün; Avrupa’nın 19 yüzyıldaki posta taşımacılığı ile bir karşılaştırma yapıldığı takdirde farklı sonuçlar çıkmaktadır. Günümüzde gelişen teknoloji ve kitle iletişim araçlarıyla hız kazanan e-posta ile saniyeler içinde bilginin alıcıya ulaştığı bir dönemdir (Bohrmann, 2023: 2).

Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat’tan (1839) sonra posta hizmet ulaşımında yaya ya da atlı postacılar ile dağıtım yapmıştır. 1840 yılın Sultan Abdülmecit döneminde İstanbul’da ‘Postane-i Amire’ açılmıştır. Bu süreç Tunceli’de neredeyse bir yüzyıl sonra başlayabilmiştir. Tunceli’deki PTT’nin posta taşımacılığı 1950 ile 1960 yılları arasında başlamıştır. Bunun zaman zaman iklim şartları veya ülke de yaşanan sosyal ve ekonomik durumlarından dolayı sekteye uğradığı belirtilmektedir. Tunceli PTT’deki posta taşımacılığı; yani mektup ve diğer posta hizmet taşımacılığı iki bölüme ayrılmaktadır. Birisi köy dağıtıcıları, diğeri ise yaya dağıtıcılarıdır. Yaya dağıtıcılar daha çok şehir merkezi ve ilçelerde görev yaparken, köy dağıtıcıları ise belirli süreler içerisinde köye mektup veya tebligat dağıtmaktadırlar. Köylere, dağıtım için hafta da bir veya iki kez gidilirken, ilçe ve şehirlere dağıtım için beklenilmemektedir (Şahin, 2022: 3).

1997 yılından itibaren Tunceli merkez şubesinde otomasyon hizmeti başlatılmıştır. İlçelere bu hizmetin götürülmesi zaman alırken, ilk olarak 1999 yılında Çemişgezek ve Mazgirt ilçe şubelerinde APG hizmeti halka sunulmaya başlanmıştır. Tunceli PTT’nin gelir ve giderleri; 2000 yılında 455.382.461.137 TL gelire karşılık, 1.079.591.322.779 TL gider ile; 624.208.861.642 TL zarar beyan edilmiştir. Veriler bir yıl öncesine göre %20 oranında bir zarar olduğunu göstermektedir. Tunceli ilinin içinde bulunduğu asayiş durumunun bunda önemli

bir rol oynadığı belirtilirken, 1990 yılından itibaren özellikle dağlık bölgelerdeki ilçelerde posta ulaşımında zorluklar yaşandığı da ifade edilmektedir. Bu zorlu dönemde Tunceli merkez şubeden Mazgirt ilçesine postaların haftada iki kez idari araçla gönderildiği, Ovacık ilçesine ancak ayda bir kez askeri helikopterler veya diğer askeri araçlar ile ulaştırıldığı, Pülümür ilçesine ise postanın 15 günde bir götürüldüğü ifade edilmiştir (Sezgin, 2001: 20). O günlerde görev başında olan Ovacık PTT Müdürü Pir Kemal Avcı şöyle ifade etmektedir:

“Toplam 65 köyümüz var, bunun 26’sı doludur [yaşayanlar var]. ... Çok yararlı [önemli] postamız 1993’ten 2000 yılına kadar gitmedi. Güvenlik güçlerinin oluşturduğu konvoy eşliğinde helikopter ile bizzat ben gece 2-3 sularında kalkıp posta veriyordum. Çok zorluklar çektik... Köy dağıtımını yapamıyoruz. Muhtarlara veriyoruz. Öyle zamanlar oluyor ki şehirde çatışmalara maruz kalıyorduk. Kurşun vızılması, yere kapanışlar güncel hale gelmişti. Çok şükür her şey geride kaldı” (Sezgin, 2001: 19-20).

Bu durumu Tunceli PTT merkezinde 1982 ile 2002 yılları arasında telefon dış şebeke teknisyeni olarak çalışmış olan Kaya Şahin de benzeri ifadeler kullanarak teyit etmiştir:

“Özellikle 1990 yılından itibaren sürekli olağanüstü bir durum vardı. Arıza bildirilen bazı köylere gidemiyorduk. Güvenlik verildiğinde askeri konvoy ile gidip arızayı giderebiliyorduk, vatandaş bu durumda mağdur oluyordu, köyü dışındaki dünya ile olan irtibatı kesiliyordu” (Şahin, 2022: 2).

1974 yılında Tunceli’nin de içinde bulunduğu yedi ilin telefon altyapı hizmetleri Diyarbakır’a bağlanmıştır. Kaya Şahin’e (2022:2) göre; onarım için ilk dönemlerde Tunceli’de uzmanlaşmış teknisyenler olmadığı için teknisyenler Elazığ veya Diyarbakır illerinden gelip arızaları gidirmişlerdir (Şahin, 2022: 2). Tunceli’de kışlar o dönem mevsimsel olarak çok çetin geçtiğinden telefon direkleri kırılmaktadır ve bu direklere kırılan adı verilmiştir. Ulaşılabilen yerde olan kırılan telefon direklerine o kış arızalı yere kablo çekilmektedir. Böylece arıza telafi edilmeye çalışılmaktadır. Kar kalktığında ise kırılan direklerin yerine yeni direkler dikilmektedir. Ayrıca Tunceli’nin dağlık ilçeleri olan Ovacık, Hozat, Nazmiye ve Pülümür ilçelerinin bazı köylerinde kışları çığ düşme vakaları yaşandığı için telefon direklerin yıkılması ve irtibatların kesilmesi de sıklıkla yaşanan durumlar arasındadır. Kaya Şahin (2022:2) dağlık bölgelerde bulunan köy muhtarlarına sonbahar da tamir malzemesi bıraktıklarını ve arıza tamirini muhtarlara öğrettiklerini ifade etmiştir. Mecbur kaldıkları zamanlarda PTT teknisyenleri olarak ‘kuş uçmaz kervan geçmez’ olarak tarif edilen bu köylere yaya gidip telefon direklerindeki arızayı tamir ettiklerini de ifade etmiştir. Kaya Şahin (2022:2) hat bakıcı teknisyenlerin kışın yaşadıkları ulaşım sorunu yanında, gittikleri köylerde kardan dolayı günlerce mahsur kaldıklarını ve oralarda mecburen konakladıklarını da dile getirmiştir. İyi hava şartlarında ise Tunceli PTT’sinin o dönem tek olan onarım aracı ile merkez ve ilçelere gidildiğini, yolları olmayan köylere ise yaya gidilip onarımın gerçekleştirildiğini ifade etmiştir (Şahin, 2022: 2). PTT telefon dış şebeke teknisyeni olarak çalışmış olan Şahin Kaya arızaların kışın uzun bir süre içerisinde giderilmediği zaman Tunceli’de PTT çalışanlarının yerelden olması ve hemşeri olmalarından dolayı anlayışla karşılandıklarını ifade etmiştir. Az sayı da olsa Tunceli Başmüdürlüğüne hatta Ankara’daki Genel Müdürlüğe şikâyetlerin de yapıldığı, buna karşılık sorumluların memleketteki duruma vakıf olduklarından herhangi bir soruşturma yaşamadıklarını da belirtmiştir.

3.2. Tunceli PTT’sinin Haberleşmesinde Yeni Dönem

PTT hizmetlerinin Tunceli’de kurumlaşmasının Osmanlı’da açılan posta şubesinin açılmasından yüz yıl sonra gerçekleştiği görülmektedir. Buna göre; Osmanlı İmparatorluğunda 1855 yıllarında kullanılmaya başlayan telgraf için posta ve telgraf müdürlükleri kurulmuştur. 1876 yılında ilk milletlerarası posta nakil işlemi, 1901 yılında ilk koli ve havale işlemi ve ilk telefon hattı ise 1881 yılında Posta Nazırı odası ve fabrika müdürlüğü, İstanbul’da Galata ve Eminönü arasında yapılmıştır. 1892 yılında o dönemki yönetim tarafından yasaklanan ev telefonları 1908 yılında II. Meşrutiyet’in ilanından sonra İttihat Terakki hükümeti tarafından yasal olarak kaldırılmıştır. İlk telefon (manuel) santralı 1909 yılında İstanbul’da açılıp Posta ve Telgraf Nezareti’ne dahil edilirken, 1913 yılında ise ‘Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü’ adını almıştır (PTT, 2007: 250-251). Tunceli’de ise 1993 yılında itibaren telefon ile ilgili alt yapı süreci başlamıştır. Bizzat bu sürecin içinde yer almış teknisyen Kaya Şahin (2022), Tunceli’nin köylerine telefonun gelmesini haberleşme için yeni bir dönem olarak tarif etmiş, ilk telefonların köylerde önce muhtar evine veya varsa köy odasına

bağlandığını ifade etmiştir. Kaya Şahin (2022), toplumun bunu modern dönemin başlangıcı olarak adlandırdığını, Tunceli merkez ve ilçeler arasında haberleşmenin ivme kazandığını dile getirmiştir.

O dönem hala PTT İl Başmüdürlükleri'ndeki santrallere bağlı olan telefonlar, Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde (1983-1989) 'telefonsuz köy kalmayacak' söyleminden sonra, Tunceli PTT'si de harekete geçmiştir. Ankara'daki PTT Genel merkezinde yapılan yatırım planları ile Tunceli'de 1993 ile 2000 yılları arasında birçok ilçe ve köye gerekli telefon altyapısı inşa edilmiş ve telefon hatları çekilmiştir. Özellikle 1998-2000 yılları arasında tüm köylere kuramporter sistemi sayesinde telefon bağlantısı sağlanmıştır. Köylere nüfusu kadar telefon dağıtım şebekesi kurulmuş, örneğin yüz hane yaşıyorsa yüz kablo çekilmiştir. Tunceli PTT merkez santrali, oradan kurulan ana santralden (kuramporter), yani dağıtıcı sayesinde kurulan şebekeler aracılığıyla köylere dağıtım sağlanmaya başlanmıştır (Şahin, 2022: 3). Böylelikle nahiye ve kalabalık köylere telefon iletişimi gerçekleştirilmiştir.

Köylere kurulan telefon hat direkleri arasında yönetmeliklere göre 50 metre aralıklar bırakılmasının şart olduğunu ifade eden Şahin Kaya, istenen dağıtıcı şebekelerin güzergâhı dere ve yol üzerinde ise 60 metre arası olmasına dikkat edildiğini ifade etmiştir. Sistemdeki arızalar muayene direkleri üzerinden tespit edilmiş, bu sayede tez elden onarımlar yapılabilmıştır. 1998 yılında yapılan telefon hat çalışmalarında Tunceli PTT'sinin il toplamında; dış şebeke teknisyeni olarak 8 personel, hatların açılmasında ve direklerin dikilmesinde 50'ye yakın işçi ve 3 şoför olmak üzere çalışmıştır (Şahin, 2022: 3). 1998 yılından itibaren Tunceli'nin ilk telefon şebekelerinin merkezden başlayarak ilçeler ve köylerde kurulan yerlerin isimleri, yapılış sıralamasına göre aşağıdaki tablo da yer almaktadır (Şahin, 2022: 3).

Tablo 3. Tunceli PTT'sinin Telefon Hatlarının Kurulduğu İlçe ve Köylerin İsimleri

Tunceli Merkez	Kocakoç, Karşılar, Burmageçit, Çimenli
Çemişgezek	Payamdüzü, Gedikler, Örenceler, Kıraçlar
Hozat	Türktaner, Uzundal, Altınçevre
Nazmiye	Dallıbahçe, Dereova, Sarıyayla
Pertek	Demirsaban, Pınarlar, Ballıtut, Dere Nahiyesi
Pülümür	Palpayam, Mutu, Kırmızıköprü
Ovacık	Tornava, Topuzlu, Yeşilyazı

Tunceli'deki PTT bünyesinde telefon hatlarına kullanılan ilk malzemeler dışarıdan getirilmiştir. O dönem telefon hatlarının direkleri Karadeniz'de özel yetiştirilen ağaçlardan yapılmaktadır. O dönem ısınan bu özel telefon hatlarının direkleri 2 tane olup 30 yıl dayanma süresi vardır. Ayrıca o dönem zor kış şartlarının olduğu ve karın çok yağdığı Tunceli'de direklerin çürümemesi için telefon hatlarına bakım yapılmaktaydı. Her 10 yılda bir teknisyenler tarafından özel bir ilaç direklere enjekte edilirken, söz konusu diğer direklere ise siyah bandaj (krozet) yapıştırılırdı. İletişim alanında teknolojinin ilerlemesiyle bugün fiber optik diye adlandırılan kablolar kullanılmaktadır. Fiber optik Kayseri'de üretilmektedir ve oradan sipariş edilmektedir. Bu fiber kabloların en önemli özelliği ise aynı anda binlerce kişiye ulaşma kapasitesine sahip olmasıdır. 2000 yılından itibaren uyduların devreye girmesi ile iletişim alanında yeni bir süreç başlamış, Tunceli'de ise daha çok güvenlik alanında uydular kullanılır olmuştur. Özellikle uydu telefon şebekeleri dağ başlarına kurulan karakollar da iletişimde kullanılmaktadır (Şahin, 2022: 3).

3.3. Tunceli PTT'sinde Damgalı Posta Pulu Dökümü

Tunceli PTT'sinin elinde az sayıda damgalı posta pulları bulunmaktadır. Ankara PTT Genel müdürlüğünün bastırıldığı bu damgalı posta pullarının özellikle Tunceli ilini tanıtan pullar olması dikkat çekmektedir. Bu damgalı pullar posta gönderilerinde zarf üzerinde kullanılmaktadır. Her ne kadar bu klasik damgalı pulların dönemi bugün çok revaçta olmasa da, o dönem basılan bu damgalı posta pulları Tunceli panoramasını, geleneksel giyim ve

kuşam dışında anıt mezar taşlarını içeren konuları kapsamaktadır ve Tunceli şehrini tanıtmayı amaçladığı belirtilmektedir. (Şahin, 2023: 2). PTT Tunceli il merkezinde korunan damgalı posta pulları aşağıda sunulmuştur.

Resim 1: Damgalı Posta Pulu (t.y.). Tunceli Panoraması, PTT Tunceli İl Merkez Arşivi

Resim 1'deki damgalı posta pulunda Tunceli panoraması görülürken, ne zaman basıldığı, tarih verisi yoktur. 20 Lira pulun üzerinde Tunceli'nin 1935 yılından itibaren il statüsünü aldıktan sonra idari merkezinin taşındığı alan panoraması görülmektedir. Ayrıca pul üzerinde Tunceli il merkezinde çok az evin olması, idari görevliler için yapılan lojmanın resimde olması şehrin kuruluş aşamasındaki bir görüntü olduğunu ve tanıtım amaçlı basıldığını düşündürmektedir.

Resim 2. Damgalı Posta Pulu (2000). Tunceli Yöresel Kıyafetli Kadını Anma Pulu, PTT Tunceli İl Merkez Arşivi

2000 yılında basılan bu posta pulu üzerinde 275.000 Lira görünmektedir. Tunceli kadınlarının giydiği geleneksel renkli başörtü olan ve yerel olarak puşi olarak adlandırılan, renkli giysiler ve takılar ile baş ve gövde giyimine pulda yer verilmiştir.

Resim 3. Damgalı Pul (2004). Tunceli Yöresel Kadın Kıyafeti, PTT Tunceli İl Merkez Arşivi

Resim 3’deki damgalı pul 2004 yılında basılmıştır. Üzerinde 700.000 Lira görülen bu posta pulunda Tunceli ilinde yaşayan kadının yöresel giysileri boy şeklinde verilirken, bu damga puluyla Tunceli’deki kadınların giyim-kuşamlarını tanıtmaya amacı güdüldüğü anlaşılmaktadır.

Resim 4. Damgalı Pul (2000) Tunceli’de Bulunan Koçbaşı Mezar Taşı, PTT Tunceli İl Merkez Arşivi.

Resim 4’deki damgalı posta pulun konusu ise anıt mezar taşı figürünü taşımaktadır. Tunceli ilinin özellikle Ovacık, Nazımiye, Hozat, Çemişgezek, Mazgirt ilçelerinde eski mezarlar da kullanıldığı görülen koçbaşı mezar taşları damgalı pullara konu yapılmıştır. Bu mezar taşları Horasan ve Orta Asya’daki mezarlarda da görülmektedir. Koç başlı mezar taşı figürlü posta pulları ile Tunceli’nin geçmişi arasında bir bağlantı kurulmak istendiği ifade edilebilir.

4. Sonuç

Anadolu’da bulunan bütün kentlerin başkent Ankara ile ilişkisi doğal olarak resmi postaneler üzerinden olmaktadır. Postaneler aynı zamanda kentin kayıtlı resmi tarihi ve belleği için de paha biçilmez bir önem taşır. Kent belleği ve Postane arasındaki karşılıklı ilişkinin ele alındığı bu çalışmada PTT’nin Tunceli’deki kuruluşu ve gelişimi ile ilgili süreç, belge ve tanıklara dayanarak aktarılmaya çalışılmıştır. Tunceli kent belleği için çok önemli bir yere sahip olan PTT aynı zamanda Tunceli halkı için başkent Ankara ile resmi iletişimin de başlaması anlamına gelmektedir. Bu süreç içinde bazı müdahaleler, yolunda gitmeyen haberleşme süreçleri ve kurumsallaşmada yaşanan aksaklıklar yüzünden kesintiye uğrayan iletişim aynı zamanda toplumsal belleği de olumsuz etkilemiştir.

Tunceli kent belleğine PTT damgalı posta pullarının katkısı önemlidir. Makalede görüldüğü gibi Tunceli şehir panoraması, kadınların geleneksel giyimleri ve anıt mezar taşlarının tanıtılması bunu kanıtlar niteliktedir. PTT, Tunceli’de diğer şehirler ile karşılaştırıldığında geç kurumsallaşmış olsa da kurumun yönetici ve çalışanlarının bizzat mimarı oldukları haberleşme altyapılarının inşası ve sunulmasında örnek bir çalışma ortaya koymuşlardır. İster doğa şartları ister diğer asayiş sorunları olsun, vatandaşların postalarını ulaştırmak için canla başla çalıştıklarını ve hatta kimi zaman hayatlarını riske ettikleri makaledeki verilerden anlaşılmıştır. Toplumda ‘*bak postacı geliyor*’ sevincini her gün yeniden yaşatan Tunceli PTT’sinin posta dağıtıcıları ve çalışanları takdir ve saygıyı fazlasıyla hak etmektedirler.

KAYNAKÇA

- Çaplı, B. (2001). Televizyon ve siyasal sistem. (2. Baskı). Ankara: İmge Yay.
Sezgin, E. (2001). Pos-tel, Aylık Mesleki Kültür, Fikir ve Aktüalite Dergisi, Sayı 511. Ankara, Yenilik Basımevi.
Şenol, Ş. (2020). Dersim- Aleviten in der Presse unter Atatürk. Hanau, Almanya: Haag Herchen Yayınevi.
Şenol, Ş. (2021). Mazgirt; Yerel Basında Mazgirt Haberleri (2015-2020), S. 470-488. Derleyenler: Aslan,

- Şükrü.- Çelik, Filiz. Ankara: Ütopya Yay.
PTT Genel Müdürlüğü (2007). Geçmişten Günümüze Posta, T.C. Ulaştırma Bakanlığı PTT Genel Müdürlüğü, Ankara, Cem Web Ofset Sanayi.
PTT (1989). Posta İlgili Genel Mevzuat, Ankara: Yayınevi yok.
PTT Genel Müdürlüğü. (2023), Makale için sorulara verilen Mektup cevabı. Ankara.
Poe, T. M. (2019). İletişim Tarihi, Konuşmanın Evriminden internete Medya ve Toplum, İstanbul: Işık Yay.
Yaylagül, L. (2019). Kitle İletişim Kuramları, Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar, (10. Baskı). Ankara, Dipnot Yay.
WEB 1. Tunceli Emek Gazetesine konu olan Alevilik ve Haberlerin Eleştirel Söylem Analizi. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2534047>. (Erişim, 10.05.2023).
WEB 2. PTT tarihçe. https://www.ptt.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/Hakkimizda.aspx#ptt_tarihce, (Erişim, 10.05.2023).
WEB 3. Niteliksel analiz ne demektir? <https://www.google.com/search?q=niteliksel+analiz+ne+demektir>. (Erişim: 10.05.2023).
WEB 4. Tunceli İli Çağrı Merkezi Ön Fizibilite Raporu, <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/dokuman/tunceli-ili-cagri-merkezi-on-fizibilite-raporu/2177>. (Erişim, 09.05.2023).
WEB 5. Tunceli (il) – Vikipedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Tunceli%27nin_il%C3%A7eleri. (Erişim, 09.05.2023).

Mülakatlar

- Prof. Dr. Hans Bohrmann. (2023). Öğretim Üyesi (emekli). Dortmund-Almanya.
Prof. Dr. Şükrü Aslan (2023). Mimar Sinan Üniversitesi Öğretim Üyesi. İstanbul.
Kaya Şahin (2023). Tunceli Eski PTT'sinin teknisyeni, Tunceli.
Fidan.Şahin (2023) Tunceli Eski PTT'sinin Merkez Müdürü, Tunceli.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş arasında bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışma için herhangi bir kurum ya da kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Hocam Prof. Dr. Hans Bohrmann'a, Sayın Prof. Dr. Şükrü Aslan'a, Sayın Fidan Şahin'e, Sayın Pir Kemal Avcı'ya ve Sayın Kaya Şahin'e ayrı ayrı teşekkür ederim.

Etik Kurul İzni: Araştırmaya yönelik etik kurul onayı, Munzur Üniversitesi Etik Kurulu'nun 26.01.2023 tarih ve 2023/09 sayısı ile alınmıştır.

Katkı Oranı: Makale tek yazarlı olup katkı oranı %100'dür.